

valencià se sent *kaïla*: Carlet (1935), Orba, Quatretonda, i valls de Gallinera i d'Alcalà de la Jovada, mentre que a Aiolo de Malferit es redueix a *kúila* (1962) (descrita com més blanca que el serrillo bord, i com a distinta però semblant al fenàs i fenàs del nuguet, i com a semblant a l'abellatge, i a les fenaletes blanques i fosques); pel Sud s'estén fins al murcià (Sevilla, GaSoriano) *cobula* a Moratalla, *cula* a l'Horta murciana.

Sobretot interessa la prolongació del mot més enllà dels Pirineus: per les formes occitanes veiem que té *coz* originari (> avui *kuz*, no *küz*); segons la fonètica allí regular, entre la *ü* tònica i la *-l-* següent, s'intercala una *u* epentètica (cf. oc. mod. *-jeu* o *-jou* de *-ivu*) i subsegüentment la combinació *-ugiü-* passa a *-ugiü-* i generalment es redueix a *-ujiü-*. És sobretot un mot del Llenguadoc en el sentit més ample del mot, estenent-se pel Nord fins al Llemosí; llgd. or. *coughioulou* «l'averon ou la folle-avoine» (Sauvages);¹² Pezenàs (Erau) *couyoulo* «folle avoine, graminée» (Mazuc); tol. *arrajo-couioulo* «folle avoine» (TdF, s. v. *arrajo*), tol. *couyoulo* o *coulhoulo* «grande ciguë» (Visner) (cf. ibid., *couyoul* «cornard», *couyoulad* «cocufié», roerg. *couyólo* «folle avoine» (Vayssier), Carci *couioulo* «folle avoine» (Lescalle), i en el Llemosí en uns llocs *couioulo* «avoine sauvage, folle avoine» (Béronie) en altres *couquiola* «herbe de cocou» (Laborde); sembla que arriba fins cap al Roine, per més que el TdF no localitza *couguiéulo* «primevère», *civado-couguiéulo* «folle avoine»; i fins al Delfinat *quiqui-oulo* (forma que vindria d'un **cüciüla* antic, amb *-c-*), i en tot cas fins al Tarn i Tarn-e-Garona, veg. més indicació de fonts en E. Rolland, *Flore Pop.* vi, 201, i ix, 63. En forma esporàdica apareix també alguna forma masculina del mateix nom de planta, derivada d'una variant o altra del nom del cucut: a Tor de Vall Ferrera *kugüt* és una «herba que es fa en els terrenys grassos» (1932); a la vall alpina de Barceloneta el masculí *kugiü* (escrit *coughou*) és la «primevère officinale» i al mateix temps «cocu» (Arnaud-Morin).

Deriv. de *cugula*. *Cogalós*, *-osa*, sembla significar 'la intrigant, la que sembla zitzània' o cosa semblant, en el *Colloqui de les Dames* valencià de c. 1500: «ab quant desdeny porta faldera, la cogalosa!» (v. 931) *Cugulada*. *Cugulam*. *Cugulera*. **Cugular* «botjar (camp de cugula)», men. (BDLC xiv, 164).

CUGUÇ. El sentit de 'cornut' que veiem sovint i des d'antic en *cugul* (*co-*) i que quedà fixat en el fr. *cocu*, en català afectà per damunt de tot la forma paral·lela *cuguç*. Això ho veiem també en una variant *cogoç* que ja exposarem i que té extensió més ampla que la del domini català. Quant a *cuguç*, ja apareix en els textos des de c. a l'a. 1100: «si quis appellaverit alium *cucurbitum* id est *cuguz*», a. 1149 (*InvLC*, s. v. *cogombre*, és la carta de població de Tortosa); en els *Set Savis* del S. XIII apareix repetidament: «cert tant ell no serà garit / que ab mi jga en un lit; / ay lassa! e pot esser <ver>, / que vós cogús volete ésser!», «no valc més com la féu sagner / que si fos cogús provat?» (vv. 1589, 2021); «qui dins nostres murs e

nostres burcs trau coltel contra altre, ni-l appella *cuguz* ---», *Usatges* (NCL, 93);¹³ «enjúria és, qui altre crida traydor o bare, *cuguç*, ladre, perjur, putana ---», *CosíTort.* (Ol., p. 371); «si quis dixerit alicui *cuguç* vel *renegat*» en un primerenc text foral mallorquí que hom data (en text llatí) de 1230 (igual en la versió catalana, un poc menys antiga, *BSAL* v, 46a).

Altrament aquest mot apareix també en documents occitans, aragonesos i lombards en una variant en *-o(t)z* o terminació anàloga, amb *ó*. L'hi tenim ja en el *Castiagilós* del nostre Ramon Vidal de Besalú, c. 1200: «trop gran bauzia / fai En Bascols, que casun dia / pregua ma dona et enquer: / e dic vos que tan lo-i sofer / que *coguós* en seretz, ses falha» (v. 77); la trobem fins i tot en un doc. ross. de 1146 i usat com a sobrenom o malnom d'un testimoni «signum Bernardi *Cogoci*» (Coll. Moreau, vol. LXII). Però és més occitana que catalana: *cogós* rimant amb *gelós* en el *Breviari d'Amor* de Matfré Ermengaut (*PSW* 1, 274, i Rayn. II, 432, n'hi afegeix dos més fora de rima); «veramenz sui eu *gelós* / --- / los autres n'ai eu vencutz totz / e per bon dreg serai *cogotz*», *Flamenca*, «mais voil esser *gelós* sauputz / qu'esser sufrens *cogos* cornutz», id. (vv. 1112, 1170).¹⁴

Es troba en algun text fronterer arag.-cat.: «vengren sobr' éls iradament ab armas et cridan-lis *cogotç*, nom de castellà, et ab empentas et ab grans aristoladas», doc. de Montsó dels anys 1260-70 (*BABL* VIII, 376). I en algun text del llobard antic, en particular *cogoço* els *Proverbis de natura feminarum* d'Ugoçon da Laodho: «sete tanto è <'n'hi ha set vegades més> li *cogoçi* que non sono li druti» (73a, 57b),¹⁵ i almenys el verb corresponent a *escogossar* s'estén en francès antic fins a Lió, Borgonya i Lorena (*esco(c)ceor* 'adúlder',¹⁶ *escocier* 'posar banyes', *Rom.* LXXIV, 103-4). No és l'escriptura tortosina de 1149 l'única on veiem feta una connexió amb un nom de la carabassa (*cucurbita*): altrament hi hagué també una forma *cucutia* del nom de la carabassa, que és la que donà substància verbal a aqueixa connexió, expressada en forma més explícita en altres textos: en una glossa antiga de la 2.ª redacció dels *Costums de Girona* (transmesos per un còdex del S. xv) en el capítol *Si rusticus fuerit cogús*: «vulgare est et dicitur *cucurbita*, et hinc potest sumi illud quod consuerit dici: *sobre cornos sinquo soldos*;¹⁷ hoc intelligitur ubi est notorium fore *cuguç*; alias dominus non abet esse sollicitus de occulta *cugucia* sui vassalli rustici» (Hinojosa, o. c., 239, n. 1). Spitzer va citar un passatge de Boncompagno (S. XIII) en el qual apareix la carabassa (*cucutia* i *cucurbita*) junt amb el cucut, com a símbol de l'adulteri femení.¹⁸

La base real de la denominació parteix, però, del nom del cucut, i es troba alhora, al fons de tot, en la llegenda popular dels ous, i en les balades primaverals contra els gelosos, en què el cucut fa el paper de símbol de la primavera; veg. Spitzer, *RRQ* xxxv, 250, n. 7; *MLN* LIII, 131; *Rom. Lit-St.*, 1959, 359-60 i la meua recensió.

Tant o més documentat que el primitiu és encara el